

บทที่ 1

บทนำ

ความสำคัญและที่มาของปัญหาที่ทำการวิจัย

จากแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 12 พ.ศ.2560 – 2564 ที่ต้องการเชื่อมโยงเศรษฐกิจไทยกับเศรษฐกิจและสังคมของโลกมากขึ้น จึงทำให้ประเทศไทยต้องมีการปรับตัวเพื่อให้สามารถแข่งขันกับประเทศอื่นได้ จึงต้องมีการยกระดับห่วงโซ่มูลค่าการผลิตเกษตร อุตสาหกรรม และบริการสู่การใช้องค์ความรู้ทางด้านวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยีและนวัตกรรมซึ่งปัจจุบันยังมีการดำเนินการอยู่ในระดับที่น้อยมาก ทำให้ฐานการผลิตทางการเกษตร อุตสาหกรรม และการบริหารมีการผลิตที่ต่ำ รวมถึงปัญหาด้านคุณภาพของแรงงาน การศึกษา การบริการสาธารณสุขและสาธารณสุข ยังมีความเหลื่อมล้ำสูงทำให้เกิดปัญหาตามมาอย่างมากมาย นอกจากนั้นแล้วจะเห็นได้ว่าทรัพยากรธรรมชาติของประเทศเริ่มลดลง เกิดปัญหาสิ่งแวดล้อม การบริหารจัดการน้ำที่ยังไม่มีระบบโครงข่ายที่สมบูรณ์ และภาวะขยะล้นเมือง ซึ่งทำให้เกิดผลกระทบต่อระบบนิเวศทางธรรมชาติ ดังนั้นปัญหาขยะจึงเป็นประเด็นยุทธศาสตร์ 1 ใน 10 ยุทธศาสตร์ตามกรอบยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 12 คือ ยุทธศาสตร์การเติบโตที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อมเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน เพื่อหาหนทางในการแก้ไขปัญหาการลดลงของพื้นที่ป่าไม้ ทรัพยากรดินเสื่อมโทรม ความหลากหลายทางชีวภาพที่ถูกคุกคาม ความเสี่ยงในการขาดแคลนทรัพยากรน้ำในอนาคต ปัญหาสิ่งแวดล้อมที่เพิ่มสูงขึ้นจากการขยายตัวของเศรษฐกิจและชุมชนเมือง โดยมุ่งเน้นการรักษาและฟื้นฟูฐานทรัพยากรธรรมชาติ การสร้างความมั่นคงด้านน้ำ การสร้างคุณภาพสิ่งแวดล้อมที่ดี สดมลพิษ และลดผลกระทบต่อสุขภาพของประชาชนและระบบนิเวศ การเพิ่มประสิทธิภาพการลดก๊าซเรือนกระจกและขีดความสามารถในการปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลง โดยมีแนวทางในการพัฒนาที่สำคัญหลายประการเช่น การรักษาฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติ สร้างสมดุลของการอนุรักษ์และใช้ประโยชน์อย่างยั่งยืนและเป็นธรรม การเพิ่มประสิทธิภาพการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำ การแก้ไขปัญหาวิกฤตสิ่งแวดล้อม ฯลฯ

ปัญหาเรื่องของขยะจึงถือได้ว่าเป็นปัญหาระดับชาติที่ทุกหน่วยงานของประเทศจะต้องให้ความสำคัญและร่วมมือกันในการแก้ไขปัญหาขยะอย่างเร่งด่วน ข้อมูลสถานการณ์ขยะมูลฝอยตามรายงานสถานการณ์ขยะมูลฝอยชุมชนของประเทศไทยปี พ.ศ. 2559 ของกรมควบคุมมลพิษ (2560) ได้รายงานแนวโน้มของสถานการณ์ขยะมูลฝอยที่เกิดขึ้นทั่วประเทศตั้งแต่ปี 2551 – 2559 พบว่า ในปี 2559 มีปริมาณขยะมูลฝอยที่เกิดขึ้นจำนวน 27.06 ล้านตันต่อปี อัตราการเกิดขยะมูลฝอยต่อคนต่อวันอยู่ที่ 1.14 เพิ่มขึ้นจากปี 2551 ซึ่งมีปริมาณขยะมูลฝอยเกิดขึ้นจำนวน 23.93 ล้านตันต่อปี ซึ่งเพิ่มขึ้นถึง 3.13 ล้านตัน และอัตราการเกิดขยะมูลฝอยต่อคนต่อวันอยู่ที่ 1.03 เพิ่มขึ้น 0.11 กิโลกรัมต่อคนต่อวัน ภายในระยะเวลา 9 ปี แสดงไว้ในตารางที่ 1

ตารางที่ 1.1 ปริมาณและอัตราการขยะมูลฝอยที่เกิดขึ้นปี 2551 – 2559

ปี	ปริมาณขยะมูลฝอยที่เกิดขึ้น (ล้านตัน)	อัตราการเกิดขยะมูลฝอย (กิโลกรัม/คน/วัน)	ปริมาณขยะมูลฝอยที่ถูกกำจัดอย่างถูกต้อง (ล้านตัน)	ปริมาณขยะมูลฝอยที่ถูกนำกลับมาใช้ประโยชน์ (ล้านตัน)
2551	23.93	1.03	5.69	3.45
2552	24.11	1.04	5.97	3.86
2553	24.22	1.04	5.77	3.90
2554	25.35	1.08	5.64	4.10
2555	24.73	1.05	5.83	5.28
2556	26.77	1.15	7.27	5.15
2557	26.19	1.11	7.88	4.82
2558	26.85	1.13	8.34	4.94
2559	27.06	1.14	9.57	5.81

ที่มา : กรมควบคุมมลพิษ (หมายเหตุ: ข้อมูลปี 2551 – 2555 ได้จากการคาดการณ์ ส่วนข้อมูลปี 2556 – 2559 ได้จากการสำรวจข้อมูลจากองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นทั่วประเทศ)

นอกจากนี้ตารางที่ 1 แสดงให้เห็นว่าแนวโน้มปริมาณขยะมูลฝอยของประเทศมีแนวโน้มที่เพิ่มสูงขึ้นทุกปี แต่ในขณะเดียวกันปริมาณขยะมูลฝอยที่ถูกนำไปกำจัดอย่างถูกต้องตามหลักวิชาการและปริมาณที่ถูกนำกลับมาใช้ประโยชน์มีแนวโน้มที่เพิ่มมากขึ้นซึ่งน่าจะเกิดจากการที่ชุมชนและท้องถิ่นให้ความสนใจในการคัดแยกขยะเพิ่มมากขึ้น จากนโยบายที่หน่วยงานต่างๆ ได้มีการประชาสัมพันธ์และสร้างความตระหนัก จิตสำนึกให้แก่ประชาชน แต่อย่างไรก็ตามความรุนแรงของปริมาณขยะมูลฝอยในประเทศก็ยังมีเพิ่มขึ้น ในขณะที่สถานที่กำจัดขยะมูลฝอยที่ถูกต้องยังมีจำนวนที่ไม่เพียงพอต่อปริมาณขยะที่เพิ่มขึ้น อีกทั้งการขยายตัวของจำนวนประชากร เศรษฐกิจ สังคม เทคโนโลยี ที่ทำให้เกิดการบริโภคเพิ่มสูงขึ้นยังทำให้เกิดปัญหาขยะอันตรายหรือขยะเทคโนโลยีที่กำจัดได้ยากเพิ่มสูงขึ้นด้วย

ผลการสำรวจวิกฤตปัญหาด้านขยะมูลฝอยตกค้างในสถานที่กำจัดขยะมูลฝอยที่ดำเนินการไม่ถูกต้องพบว่าจังหวัดที่มีปัญหาปริมาณขยะมูลฝอยตกค้างมากที่สุดคือจังหวัดฉะเชิงเทรา และจังหวัดที่ไม่มีปัญหาขยะมูลฝอยตกค้างเลยคือจังหวัดนนทบุรี อ่างทอง สมุทรสงคราม ภูเก็ต และกรุงเทพมหานคร แต่ถ้าพิจารณาเฉพาะในเขตภาคเหนือตอนบน 11 จังหวัด พบว่าจังหวัดตากถูกจัดอยู่ในลำดับที่ 31 ลำปาง ลำดับที่ 41 เชียงใหม่ ลำดับที่ 42 พะเยา ลำดับที่ 45 แพร่ ลำดับที่ 49 เชียงราย ลำดับที่ 59 น่าน ลำดับที่ 63 กำแพงเพชร ลำดับที่ 65 อุตรดิตถ์ ลำดับที่ 66 แม่ฮ่องสอน ลำดับที่ 71 และลำพูนลำดับที่ 72 ในขณะที่จังหวัดที่มีวิกฤตปัญหาด้านการจัดการขยะมูลฝอยพบว่าจังหวัดแพร่ถูกจัดอยู่ในลำดับที่ 20 ตาก ลำดับที่ 21 อุตรดิตถ์ ลำดับที่

40 พะเยา ลำดับที่ 42 น่าน ลำดับที่ 46 ลำปาง ลำดับที่ 47 เชียงราย ลำดับที่ 51 กำแพงเพชร ลำดับที่ 56 ลำพูน ลำดับที่ 58 แม่ฮ่องสอน ลำดับที่ 68 และเชียงใหม่ ลำดับที่ 70

กองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.) ได้เล็งเห็นความสำคัญของการดำเนินงานสร้างเสริมสุขภาพให้ประชาชนมีสุขภาวะทางกาย จิต ปัญญาและสังคม โดยได้มีการสนับสนุนพฤติกรรมของบุคคล สภาพสังคม และสิ่งแวดล้อมอันจะนำไปสู่การมีร่างกายแข็งแรง สภาพจิตที่สมบูรณ์ อายุยืนยาวและคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น กองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.) จึงได้ทำความร่วมมือกับมหาวิทยาลัยราชภัฏ ลำปาง เพื่อสนับสนุนโครงการวิจัยและพัฒนานวัตกรรมการจัดการตนเองของชุมชนท้องถิ่นน่าอยู่ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อสนับสนุนให้บุคคล คณะบุคคลหรือนิติบุคคลดำเนินการสร้างเสริมสุขภาพ ในการบริหารจัดการโครงการซึ่งได้รับการพัฒนาขึ้นจากความร่วมมือระหว่างภาคีร่วมพัฒนา ได้แก่ 1) องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในเครือข่ายร่วมสร้างชุมชนท้องถิ่นน่าอยู่จำนวน 42 แห่ง 2) ท้องถิ่นในพื้นที่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นจำนวน 42 แห่ง 3) องค์กรชุมชนในพื้นที่ และ 4) เครือข่ายมหาวิทยาลัยราชภัฏ ประกอบด้วย มหาวิทยาลัยราชภัฏลำปาง มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์ มหาวิทยาลัยราชภัฏพิบูลสงคราม มหาวิทยาลัยราชภัฏสุราษฎร์ธานี มหาวิทยาลัยราชภัฏอุตรดิตถ์ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์ และมหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบุรี นอกจากนี้ยังมีภาคีสนับสนุนอื่นๆ ด้วย โดยมหาวิทยาลัยราชภัฏลำปางได้ลงนามในข้อตกลงดำเนินงานสร้างเสริมสุขภาพตามโครงการวิจัยและพัฒนานวัตกรรมการจัดการตนเองของชุมชนท้องถิ่นน่าอยู่กับกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.) เมื่อวันที่ 28 กันยายน 2559 โดยเริ่มดำเนินการตั้งแต่วันที่ 1 ตุลาคม 2559 – 31 มีนาคม 2562 โดยมีการกำหนดชุดความรู้วัตกรรมการจัดการตนเองของชุมชนท้องถิ่นและขับเคลื่อนนโยบายสาธารณะ 3 ประเด็น ได้แก่ ประเด็นการดูแลสุขภาพชุมชนโดยชุมชน ประเด็นเกษตรกรรมยั่งยืน และประเด็นการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

สำหรับแผนงานวิจัยนี้เป็นส่วนหนึ่งของประเด็นการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ในส่วนของการคัดแยกขยะ โดยมีวัตถุประสงค์สำคัญเพื่อสร้างนวัตกรรมกระบวนการบริหารจัดการด้านการคัดแยกขยะ โดยการสังเคราะห์ข้อมูลจากงานวิจัยภายใต้แผนงานวิจัยนี้ตั้งแต่ปัญหา กระบวนการในการบริหารจัดการขยะในแต่ละพื้นที่ ประเด็นในการพัฒนา ผลผลิต ผลลัพธ์ที่เชื่อมโยงกับนโยบายสาธารณะของประเทศ เพื่อเป็นการเพิ่มขีดความสามารถในการทำงาน ด้านการณรงค์และแปลงนโยบายหรือแนวทางการดำเนินงานที่เกี่ยวข้องกับการคัดแยกขยะให้สอดคล้องและเหมาะสมกับบริบทของแต่ละพื้นที่ เพื่อเป็นการขับเคลื่อนงานวิจัยเชิงพื้นที่ให้เกิดประโยชน์ต่อชุมชน สังคมและประเทศชาติ อีกทั้งยังเป็นการนำเอาองค์ความรู้ทางวิชาการไปประยุกต์ใช้จริงกับพื้นที่วิจัยอีกทางหนึ่ง นอกจากนี้ยังเป็นการสร้างภาคีในการทำงานวิจัย สร้างนักวิจัยเชิงพื้นที่รุ่นใหม่ที่สนใจในการแก้ไขปัญหาให้กับชุมชน และยังสามารถบูรณาการงานวิจัยที่เกิดขึ้นกับการเรียนการสอนและการบริการวิชาการได้

วัตถุประสงค์หลักของแผนงานวิจัย

- 1) เพื่อวิเคราะห์และประเมินงานวิจัยพัฒนาชุมชนท้องถิ่นของเครือข่ายมหาวิทยาลัยราชภัฏและภาคี
- 2) เพื่อสังเคราะห์ผลงานวิจัยและพันธกิจสัมพันธ์มหาวิทยาลัยราชภัฏกับชุมชนท้องถิ่น
- 3) เพื่อจัดทำข้อเสนอเชิงนโยบายและแนวทางการใช้ประโยชน์ในการบริหารจัดการด้านการคัดแยกขยะ
- 4) เพื่อสร้างนวัตกรรมกระบวนการบริหารจัดการด้านการคัดแยกขยะ

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

ประเภทของประโยชน์	สิ่งที่จะนำไปใช้ประโยชน์	หน่วยงานที่ใช้ประโยชน์
เชิงนโยบาย	กระบวนการในการสนับสนุนให้เกิดนวัตกรรมกระบวนการในการจัดการขยะของชุมชนที่เหมาะสมกับพื้นที่	- เทศบาลตำบล - องค์การบริหารส่วนตำบล - โรงเรียนในชุมชน - ชุมชนที่เข้าร่วมโครงการ
เชิงพาณิชย์	- ผลลัพธ์ที่เกิดจากการแปรรูปขยะ - ธนาคารขยะในชุมชน	- มหาวิทยาลัยราชภัฏลำปาง
เชิงวิชาการ / การศึกษา	- สร้างนักวิจัยเชิงพื้นที่ที่มีคุณภาพ - แก้ปัญหาชุมชนบนฐานองค์ความรู้ทางด้านวิชาการที่มีอยู่ในสถานศึกษา	